

Ferenc. Az élő klasszikustól, Szokolay Sándortól (ezer idevágó opuszából csupán a *Margit, a hazának szentelt áldozat* című misztériumoperáját említem) és a nemrég meghalt Durkó Zsolttól a tíz misét író Orbán Györgyig, Soproni Józseftől és Balassa Sándortól Csemiczky Miklósig, Kocsár Miklóstól és Vajda Jánostól a legfiatalabb Gyöngyössy Leventéig húzódik a »harmónia cealestis«-t művekbe emelő zeneszerzők sora. Motorjuk alighanem ugyanaz, mint az »ihletnek« adózó, vallomásos Szokolayé: »Az Ő Fénye a Szentírás soraiban: az Ő igéiben mindennapi kenyerünk lehet.«»

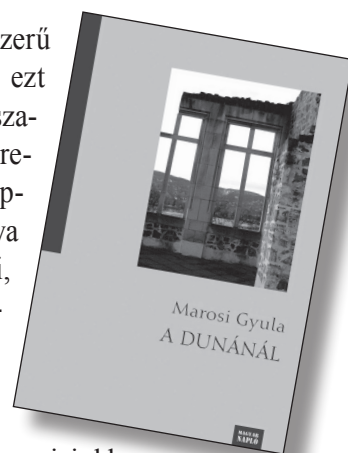
Szakolczay Lajos írásaiban a magyarság két drámáját emeli ki vissza-visszatérően: Trianont és a vérbefojtott 1956-os forradalmat és szabadságharcot. Az utóbbihoz engedtessek egy megjegyzés a szerző stílusában: kéretik nem bukott forradalomról, a forradalom elbukásáról írni, hanem jelzőként a *levert*-et, igeként a *leverni* ragozott alakjait, s a belőle képezett főnevet használni... Mert az 1956-os szabadságharcot a nyugati nagyhatalmak közönyével támogatott gigászi szovjet túlerő verte le. Vagyis a forradalom nem a benne résztvevők „vétkes cselekedetei”, „bünnös mulasztásai” miatt bukott el. **Kovács István**

A krónikaírás művészete Magyar Napló,
Marosi Gyula: *A Dunánál* Budapest, 2014.

Előző könyvéről, *A nilusi krokodilról* írva a moralistát, nemzedékének létharcokkal elfoglalt egyedét, a kulturális torzulások következetes bírálóját és a természetesen működő hazaszeretet kifejezőjét köszöntöttem a műveiben rendszerint főszereplőként megjelenő, korára és társadalmi környezetére reflektáló szerzőben, Marosi Gyulában. Örültem, hogy a körülményeivel kiskora óta birkózó egyéniség nem bújjik álarcok, kitalált szerepek mögé. Vállalja önazonosságát, s következetesen keresi a létharcon túlmutató, meditációkkal megközelíthető eszmevilág sejtelmét. Bensőséges viszonyt alakított ki a természettel, írásai szorosan kapcsolódnak a környezetvédelemhez. Normái közé tartozik a család, a nemzet.

A nilusi krokodil az önéletrajz egy-egy fontosabb fordulópontját kiemelő novellái egy autonóm személyiség szellemi *fejlődéstörténetévé* állnak össze a divatos esztétikákkal szembehaladva. Marosi művei tanúsítják: ma is létezik megírható emberi történet, amelyet tudós vagy tudósnak vélt elmék tagadnak az irodalom különféle fórumain. A régebbi és az újabb könyv alcímében egyaránt az *Elbeszélések és novellák* műfaji megjelölés szerepel. Ez így is van, ha a novella terjedelmű írásokat egyenként nézzük. De a „novellákat” és az „elbeszéléseket” ebben a két könyvre terjedő pályaszakaszban én egyúttal memoárrá vagy önéletrajzi regénnyé szerveződő kisépikai füzérnek, ciklusnak is érzem. Az író *A Dunánál* című könyvé-

ben is önéletrajzának mozaikszerű elemeiből építi életművének ezt a kései megújulásra utaló korszakát. Vasy Géza is hasonló észrevételeket közölt a Magyar Naplóban *A nilusi krokodilról* szólva (2011). Ő nem műfajelméleti, hanem irodalomfilozófiai szempontból foglalta össze a véleményét, azt, hogy Marosi újabb elbeszélő művészete szerint a századforduló környékén és napjainkban, a XXI. században is létezik sors történet, személyes história, amely az esztétikai értékteremtés alapjául szolgálhat. Csatlakozom ehhez a véleményhez. Az ember *sorsa* mint princípium kérdőjeleződött meg a XX. század egyik legnagyobb történelmi megrázkódtatása, a holokauszt hatására Kertész Imre *Sorstalanság* című, Nobel-díjjal kitüntetett kisregényében és elméleti műveiben. A *Sorstalanság* csupán egyik hivatkozási alapja a sorstagadó irodalomszemléletnek. Az embert a sorsától légerekben és halálgyárakban megfosztó kataklizma a náci vereségével együtt megszűnt, de a történet- és irodalomtudomány számos tekintélye szerint minden más megrázkódtatásnál jobban megváltoztatta az embernek a saját történetéről és integritásáról kialakított felfogását. Az újabb politikai érdekharokba kapcsolt hivatkozás a holokausztra az emberiségnek a népirtásról való kollektív emlékezetének felhígulásához vezetett. Csak szórványosan alakult ki a történelmi tényekkel való számvetése és etikája, amelyet nálunk Bibó István képviselt legszínvonalasabban. Az empatikus érzelmi

feldolgozásról pedig Pilinszky költészete adott minden időre szóló példát. Mégis kevésbé kapcsolódott össze az emberek tudatában a holokauszt tényével, hogy a második világháború ötvenmillió halálnak és még egyszer ennyi *sors* kisiklásának, családok megcsonkulásának is okozója volt. Az azóta zajlott és zajló helyi háborúk is mérhetetlen szenvedéseket okoztak. E tényekre épülhet a humánus törekvés, hogy az író az utókor köztudatába helyezze a fogadalmat és követelést, hogy a népirtás és gyűlölködés többé ne ismétlődjön meg, tetszetősen hangzó ideológiák formájában sem.

Az 1941-ben született író szerint továbbra is létezik emberi sors és történet, s ezt az előbbiekre hivatkozva sem vonhatja kétségbe az esztétika. Minden nemzedéknek el kell sajátítani a múltat, de az idő nagy úr: a múltat egy idő után, ha sokára is, majd „békévé oldja az emlékezés” (és nem a felejtés!), hogy azt a József Attila-verset idézzem, amelyre Marosi új elbeszéléskötetének címe, *A Dunánál* utal. Nem kérdőjelezhető meg Marosi vagy bármely író művének hitelessége olyan alapon, hogy hőseiknek, szereplőiknek *van* sorsuk, történetük. Adornót sem igazolták a háború utáni évek ama véleményében, hogy Auschwitz óta többé nem lehet szonettet írni. Igaz: a lírai mű létjogáért és jelentőségéért újra meg kellett és kell küzdeniük az íróknak, költőknek. Nálunk – a holokauszt hatására hosszú évekig némasággal küszködő Pilinszky Jánosnak és másoknak köszönhetően – a holokauszt lelki következményeinek feltárását illetően sem szakadt meg moralista irodalmunk folyamatosága a nemzetéhez mindvégig ragaszkodó Radnóti halálával. Az írásművészet 1945 után is felmutat további válságjelenségeket, éppúgy, mint az 1914–19-es apokalipszist követően, amikor az avantgárd és az absztrakt, illetve az újnaturalista dokumentarizmus virágzott. 1945 után (Leszek Kołakowszkival mondva) a katasztrófizmus foglalkozott kimerítően a második világháború és a holokauszt következményeivel. Ezzel együtt a perspektíva elvesztésének rossz közérzete és – vele ellentétben – a minden etikai problémától szabadulni akaró cinizmus és közöny tartós világjelenség maradt. A magasabbra helyeződött igény szint még jobban megköveteli az egyetemességet: az írásművészet világot átfogó szimbólumokat igényelt. „Egyetemes sebek a kertben”, írta Pilinszky. Ugyanakkor az irodalomnak tudomásul kell vennie, hogy egyre több és váratlanabb elidegenítő hatás, romlás és önsorsrontás fenyegeti az emberiséget. A valóság egyes

személyekre vonatkozó részleteinek érzékelése és intellektuális feldolgozása továbbra is természetes igénye maradt az új nemzedékeknek. A hőstelenítés sem lehetett végleges: olyan művek cáfolják, mint például Semprun *A nagy utazása* vagy Szolzsenyicin *Ivan Gyenyiszovics egy napja*. Lehet élni, kell élni „a pokol tornácán” vagy annál beljebb is – sugallják. Az emberiség több évezrede halmozódó tudása újraéled a kiválasztottakban. Tudatukban a történelem XX. századi katasztrófái az egyetemes emberi folyamattal sodródnak tovább az időben. Példájuk hétköznapi szinten is követhető kellő elmemunkával, önismerttel, jóakarattal. Marosi elbeszélés-sorozata ezt érezteti. Az élet mindig *kezdődik* – új feladatok, veszélyek, félelmek, egzisztenciális válságtünetek jelennek meg. A születéstől a halálig tartó mindennapjaink örömeinek és bánatainak művészi ihletése továbbra is éppúgy jogos, mint az emberiség életének korábbi szakaszaiban. A *történet* ma sem pusztán a szórakoztatóipar tarkabarka regénykéiben vagy a filmiparosok gyáraiban és laboratóriumaiban jön létre, mint valami homunculus. A művészi alkotás a gyanútlan élet-ösztönrel világra jövő, jó és rossz hajlamokkal egyaránt megáldott vagy megvert egyének sokaságának élete jogán keletkezik a hivatottak műhelyeiben. A közös emlékezet azonban a tudás átadására szorul. Megemlítem: kevesen figyeltek föl arra a tényre, hogy a *Sorstalanság* első kiadásával szinte egy időben jelent meg Illyés Gyula drámája, mely a beszédes *Sorsválasztók* címet viseli, éppen a holokauszt okozta sebek begyógyításának szándékával, az áldozatok iránti együttérzéssel és közös dolgaink rendezésének szándékával. Marosi így fogalmazott egy nyilatkozatában (Napút, 2010/10. 31–32. old.): „Első emlékeimtől, Budapest ostromától kezdve – fekete-fehér, összefüggéstelen snittjeim vannak róla – a mai napig mennyi minden, nem tervezett, nem várható, olykor cifra dolog esett meg velem! Talán ezért bosszant még mindig, amikor az irodalmi penészvirágok kórusban azt harsogják: »A sztori meghalt!« Ameddig élünk, még ha rabszolgaként is, történetünk pereg”. Az beszél így, aki az egyetemes Lét magaslatáról képes szemlélni életét, a magát s másokét, az egyik igazsággal el nem fődve a másikat.

Marosi Gyula nem „szövegeket”, de nem is a giccs határára mozgó, történetnek álcázott kalandokat ír, hanem sorsba vágó döntési helyzeteket és belőlük születő gondolatokat, az élet biológiai és etikai törvényei szerint kikristályosodó elveket és eszméket.

A biológiai és az etikai törvények ellentmondásainak feloldása és harmonizálása talán a legsúlyosabb emberi feladat. A sokat tapasztalt, nagy tudású gondolkodók közül sokan lehetetlenségnek tartják e harmonia széleskörű megvalósíthatóságát. Fejlődés továbbra is van az egyén tudatában, és két újabb könyvéből kiderült, hogy Marosi a saját fejlődéstörténetét írta meg novellákban. Remélhetjük, hogy ez a tudatregénynek is tekinthető önéletírás még folytatódik. A katartikus irodalomban kezdettől megvan a bukás veszélye; a Rossz mégis csak látszólag győz a Jó fölött, az etikai győzelem a Jót igazolja. Marosi is lépten-nyomon kételyeket és kritikát fejez ki az emberi viszonyok fejlődése iránt. A szemlélődéseinek helyszínéül legtöbbször megjelölt Nagymaros rémálomszerű vízlépcső-építésének, a környezet rombolásának szemtanújaként jól tudja, mi az abszurd és a rémületes, ha emberek okozzák. Életének majdnem bármely szakaszából őriz ilyen emléket. A hatvanas évek óta folyamatosan szemlélője lehetett például a Naszály lepusztításának s a Vác környéki cementgyár fővárost is fertőző légszennyezésének. Véleményét világos szavakkal, nem valamilyen „világmegváltó” egyesülés nevében, hanem egy magyar közember igazságkereső indulatával fogalmazza meg.

Novellasorozatát nem akarom regénnyé kinevezni: nem törekszik műfaji vaskövetkezettességre. Novelláknak és elbeszéléseknek nevezett írásaiban meglehetősen sok esszéisztikus részlet és meditáció található. A vele történeteket erős társadalom- és történelemkritikai kommentárokkal fűzi össze. Nem állhatja meg, hogy lendületes-indulatos véleményét bele ne szője az olvasó gyönyörködtetésére szolgáló történeteibe, olykor tárgyyszerű, a szociográfiától sem idegen tényközléseibe.

Plasztikus leírásai és lélektani megfigyelései mellett Marosi erőssége a tájbrázolás. A novellák legfőbb helyszíne az ország egyik leglátványosabb tájegysége, a Dunakanyar. Nagymaros közelében, a Visegráddal szemben, a Börzsöny Duna felé lejtő lankáján tölti nyarait kisgyerekkora óta – először édesapja eskábálta össze itt az ötvenes évek elején a szegények nyaralóvilláját, egy deszkabódét, afféle sufnit. Az író, fölcseperedvén, családot alapítván is hűséges maradt ehhez a panorámás helyhez, és idővel viszonylag kényelmesen lakható faházzá bővítette-alakította, és csinos kerttel övezte a házacskát. A természet, a mesterséges beavatkozások ellenére, még ma is kegyes ehhez a páratlanul szép helyhez, ahol a hegykoszorútól

és a nevezetes történelmi emlékhelytől (a visegrádi vártól és a Salamon-toronytól) és a Nagyvíllám kilátótornyától a kétszeres S-kanyart leíró folyam kettős látványosságán át, egészen a Prédikálószerig és a Börzsönyig nyílik kilátás. Nem idegen az írótól az élményrealizmus a nagy folyamatúszásoktól és a Budapest határától a nyári lakig tartó evezősteljesítményekig, a kölyökkori bandázástól a vízi hullák iszonytató látványáig és más, élesen megvilágított élményekig. Gyerekkori szerelmétől, kamaszkori csavargásaitól szerelmi házasságáig s a gyerekek, unokák nyaraltatásáig mozgalmas élet zajlott a Nagymaros környéki, erdőszéli kertes ház látóterében. Ám a kalandoknál fontosabb a kommentár. Az eszmélkedés, amely a lélekben, a tudat és az érzelmek belső világában kristályosodik.

Marosinál nemcsak arról van szó, hogy érdekesen ír. Ez aránylag nem túl ritka a tollforgatóknál. Fontosabb, hogy megszerezte a képességet az egyetemes léttel való azonosulásra. Gyönyörködik a tájban, az erdő és a rét zengésében, az énekesmadarakban, a napszakok és az időjárás tündérien verőfényes vagy felégesen viharos változásaiban, a kislányhaj napillatában és a mindennapi élet föltételeinek sajátkezü megteremtésében. Gyümölcsfákban, zöldséges ágyásokban; a tüzelőfa, ivóvíz előteremtésében. Mindez a fővárosi kódzsungelhez képest alászállás az emberi lét korábbi szakaszaiba. Föltárul, ami nem csupán a természet dolgaihoz való közvetlenebb viszonyában, hanem tudatában, lelkületében is történik. Hamvas Béla írta: „Valaki megteremtheti a feltételek sokaságát, vagyont, pénzt, hatalmat, hírt, rangot, sőt szerezhet ízlést és tudást és képességeket. Utazhat, olvashat, járhat képtárakba és hangversenyekre. Retentó tevés-vevés, mialatt nem történik semmi. A feltételeknél marad. A kellékből nincs út az életbe”.

Marosi Gyula legszebb lapjain a mindenség sugallatát érezzük a tájban s annak meghitt részleteiben éppúgy, mint a csillagos égből vagy a napfényben fürdő folyam tükrében. Az egyetemes lét hajlandó megmutatni magát egy apróságban, ahogy a hím szarvasbogár méltóságosan átrepül a kerten a kora esti félhomályban. Ahogy a Tejút egy nyári éjszaka tisztaságával ajándékozta meg szemünket. Nem tudom, milyen hit ez, de hit. Panteizmusnak sem nevezném: nem tetszik benne az „izmus”, ahogy a russzóizmusban vagy a modernizmusban sem. Inkább az *én* határainak feloldódását érzékelem benne, a szemléletben összefoglalt emberi teljességet.

Alföldy Jenő